

Vergaderjaar 2017–2018

29 237

Afrika-beleid

Nr. 174

VERSLAG VAN EEN SCHRIFTELIJK OVERLEG

Vastgesteld 2 juli 2018

De vaste commissie voor Buitenlandse Zaken heeft een aantal vragen en opmerkingen voorgelegd aan de Minister van Buitenlandse Zaken over de brief van 25 april 2018 over de actuele ontwikkelingen in Zuid-Afrika (Kamerstuk 29 237, nr. 173).

De vragen en opmerkingen zijn op 30 mei 2018 aan de Minister van Buitenlandse Zaken voorgelegd. Bij brief van 18 juni 2018 zijn de vragen beantwoord.

De voorzitter van de commissie,
Pia Dijkstra

De griffier van de commissie,
Van Toor

Inbreng van de VVD-fractie

De leden van de VVD-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van de brief over de actuele ontwikkelingen in Zuid-Afrika van april 2018. De leden van de VVD-fractie hebben hierbij nog enkele vragen en opmerkingen.

De landonteigeningen zijn verontrustend. De leden van de VVD-fractie zijn blij te vernemen uit de brief van de regering dat Nederland en de Europese Unie (EU) de ontwikkelingen omtrent landonteigeningen op de voet volgen. De leden van de VVD-fractie zouden graag willen vragen wat de Nederlandse inschatting is van de Zuid-Afrikaanse commissie over onteigening. Ook willen de leden van de VVD-fractie weten op welke wijze de ambassade de situatie volgt, dan wel tracht te beïnvloeden. Daarnaast vragen de leden van de VVD-fractie zich af in hoeverre landonteigening aandacht krijgt in het Mensenrechtenfonds of op de agenda van de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking staat.

1. Antwoord van het kabinet

De Zuid-Afrikaanse parlementaire onderzoekscommissie voor constitutionele zaken heeft tot 11 september 2018 de tijd gekregen om verslag te doen aan het parlement over de vraag of de Zuid-Afrikaanse Grondwet moet worden gewijzigd om landonteigening zonder compensatie toe te staan. In dit kader vinden vanaf 15 juni 2018 brede maatschappelijke consultaties plaats. Er is een reële mogelijkheid dat de onderzoekscommissie concludeert dat er geen wijziging van de Grondwet nodig is. Zo werd tijdens een ANC-partijbijeenkomst eind mei de inschatting gemaakt dat de Grondwet vooralsnog niet hoeft te worden aangepast omdat die de benodigde ruimte in uitzonderlijke gevallen al biedt. Al eerder in november vorig jaar publiceerde een *high level panel* onder leiding van oud-president Motlanthe een onderzoek naar de effectiviteit van de transformatie-agenda van de regering sinds 1994. Het panel deed daarbij ook onderzoek naar landverdeling. Motlanthe concludeerde onder meer dat het gebrek aan transformatie niet zozeer ligt aan de (grondwettelijke) kaders waarbinnen de regering moet opereren, maar eerder in een gebrek aan actie en implementatie op basis van bestaande wetgeving.

De Nederlandse ambassade in Zuid-Afrika onderhoudt nauwe contacten met zowel de Zuid-Afrikaanse politieke en ambtelijke autoriteiten als met verschillende denktanks, belangengroepen en academici over het landverdelingsvraagstuk. De ambassade benadrukt in deze contacten steevast het belang van brede en inclusieve consultaties en het nemen van stappen die passen binnen de grondwettelijke kaders. Op uitnodiging van de Nederlandse ambassadeur in Zuid-Afrika gaf de huidige Minister van Toerisme en voormalig Minister van Landhervorming en Landbouw, Hanekom, onlangs tekst en uitleg aan een aantal in Zuid-Afrika gevestigde Nederlandse grondeigenaren. Hij benadrukte dat het proces van landhervormingen op ordentelijke wijze en binnen de kaders van de Grondwet zal verlopen zonder dat dit de economische groei en voedselzekerheid schaadt.

Het doel van het Mensenrechtenfonds is ondersteuning van het Nederlandse mensenrechtenbeleid. Bij het toekennen van fondsen per land wordt gekeken naar de ernst van de mensenrechtensituatie in relatie tot de Nederlandse mensenrechtenprioriteiten, waaronder gelijke rechten voor LHBTI's, vrijheid van

meningsuiting en vrijheid van religie en levensovertuiging. Het onderwerp landrechten valt niet onder de Nederlandse mensenrechtenprioriteiten. Om die reden worden er geen projecten over dit thema gefinancierd vanuit het Mensenrechtenfonds. Wel heeft de Nederlandse ambassade in Zuid-Afrika in 2016 een seminar met deelname van academici, overheid en maatschappelijke organisaties over de juridische aspecten van landrechten financieel ondersteund.

Ook vanwege de sterke aanwezigheid van Nederlandse bedrijven en investeringen in Zuid-Afrika volgt het kabinet het landverdelingsvraagstuk op de voet. Hoewel de Nederlandse ambassade in Zuid-Afrika signalen heeft ontvangen dat enkele Europese bedrijven pas op de plaats maken, zijn er op dit moment geen redenen om aan te nemen dat Nederlandse investeringen in het kader van de landonteigeningenplannen onder druk staan. Voorts heeft President Ramaphosa nadrukkelijk aangegeven dat herverdeling van land niet ten koste mag gaan van economische groei.

De leden van de VVD-fractie hebben kennisgenomen van de antwoorden van de regering op schriftelijke vragen van d.d. 27 maart 2018. In aanvulling daarop willen de leden van de VVD-fractie weten of er Boeren zijn die in Nederland – net als in bijvoorbeeld de Verenigde Staten – asiel hebben aangevraagd en hoe deze aanvragen zijn beoordeeld.

2. Antwoord van het kabinet

Asielaanvragen worden op nationaliteit geregistreerd en niet op basis van etniciteit of bevolkingsgroepen. Het aantal eerste asielaanvragen in Nederland van mensen met de Zuid-Afrikaanse nationaliteit is beperkt.¹ Deze worden op individuele basis getoetst aan de uitgangspunten van het algemene asielbeleid. Voor Zuid-Afrika geldt geen specifiek landenbeleid noch is er sprake van beleid voor specifieke groepen.

De leden van de VVD-fractie hebben kennisgenomen van de eerdere uitspraken van voormalig President Zuma over de verspreiding van aids. De leden van de VVD-fractie willen weten in hoeverre de verspreiding van aids/HIV onder het presidentschap van Ramaphosa wordt tegengegaan. Ook willen de leden van de VVD-fractie weten hoe Nederland bijdraagt aan het tegengaan van de verspreiding van aids/HIV in Zuid-Afrika.

3. Antwoord van het kabinet

Een van de speerpunten van het beleid van President Ramaphosa is het verbeteren van de gezondheidszorg. Ramaphosa kondigde stappen aan om nieuwe hivinfecties te voorkomen. Een van die stappen is het intensiveren van test- en behandelcampagnes en het toegankelijker maken van zorgverzekeringen. Hoewel de Nederlandse hulprelatie met Zuid-Afrika in 2015 formeel is beëindigd, blijft het regionale hiv/aidsprogramma voor Zuidelijk-Afrika zich ook inzetten voor de bestrijding van hiv/aids in Zuid-Afrika.

Dit programma richt sinds 2004 op de landen Angola, Lesotho, Madagaskar, Malawi, Mozambique, Swaziland, Tanzania, Zambia, Zimbabwe en Zuid-Afrika. Voor de periode 2018 tot en met 2022 wordt een totale bijdrage gegeven van 19 miljoen euro. Het programma in Zuid-Afrika richt zich bijvoorbeeld op het beperken

¹ In 2018 zijn minder dan vijf eerste asielaanvragen ingediend, in 2017 twaalf eerste asielaanvragen en in 2016 tien eerste asielaanvragen. Bron: Asieltrends, mei 2018. https://ind.nl/en/Documents/AT_April_2018_Hoofdrapport.pdf

van het aantal nieuwe hiv-infecties, het bereiken van meer jongeren met seksuele voorlichting en het toegankelijker maken van gezondheidszorg voor jongeren.

De leden van de VVD-fractie zijn daarnaast blij te vernemen dat de Minister stelt dat President Ramaphosa veel aandacht besteedt aan de bestrijding van corruptie. De genoemde leden willen weten wat de Nederlandse inschatting is van de effectiviteit van de bestrijding van corruptie door President Ramaphosa.

4. Antwoord van het kabinet

Ramaphosa vervult pas sinds februari dit jaar de functie van president van Zuid-Afrika. Een uitspraak over de effectiviteit van zijn inzet op de bestrijding van corruptie is daarom prematuur. De start is echter voortvarend. Zo zijn de Raden van Bestuur vervangen van het nationale elektriciteitsbedrijf ESKOM en Transnet (verantwoordelijk voor het spoor en havens). De omstreden directeur van de belastingdienst is geschorst. Ook is er een nieuw hoofd van de Zuid-Afrikaanse speciale politie-eenheid («de hawks») aangesteld die zich met onder meer de aanpak van corruptie bezighoudt. Het kabinet stelt voorts vast dat de Zuid-Afrikaanse overheid recent een aantal corruptiezaken strafrechtelijk opvolgt, waaronder de vervolging van de van corruptie verdachte Indiase Gupta-broers die momenteel voortvluchtig zijn.

Tot slot hebben de leden van de VVD-fractie kennisgenomen van het standpunt van President Ramaphosa om uit het Internationaal Strafhof te treden. De genoemde leden willen van de Minister weten welke stappen het kabinet onderneemt om Zuid-Afrika te behouden als verdragspartij.

5. Antwoord van het kabinet

Het ANC bevestigde tijdens haar partijcongres in december 2017 het standpunt om uit het Internationaal Strafhof te treden. De Zuid-Afrikaanse regering zal daarvoor eerst een parlementaire procedure (inclusief publieke consultaties) moeten doorlopen. Dit duurt ongeveer anderhalf jaar. Naar verwachting zal de finale beslissing pas na de verkiezingen in 2019 worden genomen. Nederland voelt zich, als verdragspartij en gastland, bijzonder verbonden met het Internationaal Strafhof. Het kabinet betreurt dan ook het ongewijzigde standpunt van het ANC om uit het Internationaal Strafhof te treden. Het kabinet blijft in contacten met Zuid-Afrika luisteren naar zorgen en kritiek en het belang van het Internationaal Strafhof onderstrepen. Ook blijft het kabinet zich inzetten voor het behouden en versterken van draagvlak voor het Internationaal Strafhof in het algemeen, en in Zuid-Afrika in het bijzonder. Het kabinet zet zich bijvoorbeeld via de financiering van projecten met maatschappelijke organisaties zoals *Africa Legal Aid* en het *Institute for Justice and Reconciliation* in om kennis en draagvlak te creëren.

Inbreng van de CDA-fractie

De leden van de CDA-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van de brief van de Minister van Buitenlandse Zaken inzake de actuele ontwikkelingen in Zuid-Afrika.

Zij zijn, in tegenstelling tot het kabinet, niet onverdeeld «voorzichtig optimistisch» over de koers die President Ramaphosa vaart. Nergens in de brief spreekt de Minister zijn zorgen uit over de toename van het aantal

gewelddelicten en moorden in Zuid-Afrika. Zuid-Afrika heeft een van de hoogste criminaliteits- en moordcijfers ter wereld. In antwoord op schriftelijke vragen van de leden Van Helvert en Geurts (12 april 2018) erkende de Minister dat hoofdzakelijk blanke boeren een kwetsbare groep voor criminaliteit vormen. In vergelijking met andere beroepsgroepen komen boeren gemiddeld zo'n viermaal vaker om bij geweldsincidenten. De Minister antwoordde dat Nederland in contacten met de Zuid-Afrikaanse autoriteiten regelmatig aandacht vraagt voor criminaliteit tegen alle bevolkingsgroepen. De leden van de CDA-fractie pleiten echter voor specifieke aandacht van Nederland voor de boeren; een bevolkingsgroep waarvan de Minister zelf erkent dat die extra kwetsbaar is. Temeer nu het aantal «Plaasmoorde» toeneemt en de roofovervallen op boerderijen vaak met extreem geweld gepaard gaan, waaronder martelingen. Is de Minister daartoe bereid? Is de Minister ook bereid publiekelijk een signaal af te geven? De leden van de CDA-fractie hebben in die zin begrip voor de noodkreet van de Australische Minister van binnenlandse zaken dat blanke boeren «in een afschuwelijke situatie verkeren en dat de wereld hier aandacht voor zou moeten hebben».²

6. Antwoord van het kabinet

Het kabinet gaf eerder in antwoord op schriftelijke vragen gesteld door de leden Van Helvert en Geurts aan de toename van het aantal gewelddelicten en moorden in Zuid-Afrika zorgwekkend te vinden³. Het kabinet gaf hierbij eveneens aan dat hoewel in Zuid-Afrika boeren inderdaad een kwetsbare groep vormen, in absolute aantallen de meeste moorden op jonge mannen in townships plaatsvinden. Het kabinet constateert dat geweld in Zuid-Afrika een brede problematiek betreft, dat zowel de zwarte als de blanke Zuid-Afrikanen raakt. Het kabinet ziet dan ook geen aanleiding publiekelijk een signaal af te geven voor een specifieke bevolkingsgroep. Het kabinet zet zich in voor de bescherming van de Zuid-Afrikaanse bevolking tegen criminaliteit. De Nederlandse ambassade in Zuid-Afrika blijft daartoe de toename van criminaliteit in Zuid-Afrika in contacten met de Zuid-Afrikaanse politieke en ambtelijke autoriteiten onder de aandacht brengen. Daarbij is door de ambassade ook de veiligheidssituatie van de boeren besproken.

Het kabinet heeft «geen reden om aan te nemen dat de Zuid-Afrikaanse overheid de verantwoordelijkheid voor de veiligheid van haar eigen onderdanen niet serieus neemt», zo gaf de Minister aan. De leden van de CDA-fractie plaatsen hier kanttekeningen bij. Zo stelde de Minister in antwoord op vraag 6 van de leden Van Helvert en Geurts dat de Zuid-Afrikaanse overheidsinstanties moorden op (blanke) boeren niet separaat registreren en onderscheiden van andere moorden en dat daarom officiële cijfers moeilijk te achterhalen zijn: «Het kabinet constateert echter dat in algemene zin recente betrouwbare statistieken met inbegrip van gegevens over «farm murders» een uitdaging blijven in Zuid-Afrika en dat statistieken niet altijd openbaar beschikbaar zijn.» Dat komt enigszins eufemistisch over. Hoe beoordeelt de Minister de recent uitgebrachte statistieken door de Zuid-Afrikaanse overheid?⁴ Geven de gepubliceerde cijfers reden tot nieuwe inzichten?

² <https://www.elsevierweekblad.nl/buitenland/achtergrond/2018/03/596137-596137/>

³ Beantwoording Kamervragen over discriminatie van, onteigeningen van en moordpartijen op blanke boeren in Zuid-Afrika, 11 april 2018, Aanhangsel Handelingen II 2017/18, nr. 1747

⁴ <https://maroelamedia.co.za/nuus/sa-nuus/regering-maak-statistiek-oor-plaasaanvalle-bekend/>

7. Antwoord van het kabinet

In de antwoorden op schriftelijke vragen gesteld door de leden Van Helvert en Geurts constateerde het kabinet dat het registeren en verzamelen van betrouwbare statistieken in algemene zin een uitdaging in Zuid-Afrika is⁵. Dat geldt ook voor gegevens over «farm attacks and murders». Daarnaast waren statistieken niet altijd openbaar. Het kabinet is dan ook verheugd dat de Zuid-Afrikaanse Minister van Politie de statistieken van de jaren 2012–2017 over «farm attacks and murders» recent (5 mei) openbaar heeft gemaakt. Deze statistieken geven aan dat het aantal «farm murders» weliswaar in absolute aantallen betrekkelijk hoog is, maar dat deze sinds 2012 niet is toegenomen. Zo lag in het parlementaire jaar 2012/2013 het aantal «farm murders» op 59 en vervolgens op 47 in het parlementaire jaar 2017/2018. Het aantal geregistreerde «farm attacks» nam vanaf 2013 af, maar nam de afgelopen twee jaar weer toe (van 446 in 2015/2016 naar 478 in 2016/2017 en 561 in 2017/2018). Vergelijken met de statistieken van 2012/2013 (567 incidenten), is er echter geen sprake van een significante toename van het aantal «farm attacks» ten opzichte van 2017/2018 (561 incidenten). Op basis van deze gegevens concludeert het kabinet dat de gepubliceerde cijfers geen aanleiding geven tot nieuwe inzichten.

Een andere zorgwekkende ontwikkeling is de door de Zuid-Afrikaanse regering aangekondigde onteigening van landbouwgronden, zonder compensatie. De leden van de CDA-fractie vrezen dat de combinatie van de «Plaasmoorde» en de dreigende onteigening tot een situatie kunnen leiden die vergelijkbaar is met Zimbabwe, waar blanke boeren met grof geweld zijn verjaagd. Het kan desastreuze gevolgen hebben voor de welvaart, de economie en de voedselvoorziening- en veiligheid in Zuid-Afrika. Klopt het dat een toenemend aantal boeren wegtrekt uit Zuid-Afrika vanwege de onveilige situatie? Heeft de Minister begrip voor de recente demonstraties, waar duizenden mensen aan deelnamen, en de vrees bij de boeren dat ze worden weggejaagd?⁶

8. Antwoord van het kabinet

Het kabinet heeft geen aanwijzingen om aan te nemen dat een toenemend aantal boeren wegtrekt uit Zuid-Afrika. Tijdens de zogeheten #Blackmonday protesten van oktober vorig jaar brachten duizenden Zuid-Afrikanen het geweld op de boerengemeenschap onder de aandacht. De protesten gesteund door onder meer Agri SA (een belangenvereniging voor blanke boeren) verliepen vreedzaam. Het kabinet heeft begrip voor het feit dat burgers gebruik maken van hun recht op demonstratie om hun zorgen kenbaar te maken.

Een Zuid-Afrikaanse constitutionele commissie onderzoekt nu of en zo ja, hoe de Zuid-Afrikaanse Grondwet moet worden gewijzigd. Er zijn brede en inclusieve consultaties voorzien. Natuurlijk is dit primair een binnenlands Zuid-Afrikaans proces. Maar de Minister komt niet verder dan te stellen dat Nederland «Parlement de ontwikkelingen op de voet volgt, en op diverse niveaus met de Zuid-Afrikaanse autoriteiten in contact staat om de gevolgen van de voorgenomen grondwetswijziging voor de boeren en landeigenaren en voor het algemene investeerdersklimaat te bespreken». Ook de EU onderhoudt nauw contact met de Zuid-Afrikaanse autoriteiten

⁵ Beantwoording Kamervragen over discriminatie van, onteigeningen van en moordpartijen op blanke boeren in Zuid-Afrika, 11 april 2018, Aanhangsel Handelingen II 2017/18, nr. 1747.

⁶ <https://nos.nl/artikel/2200541-witte-boeren-willen-hardere-aanpak-tegen-plaasmoorde-zuid-afrika.html>

over de voorgenomen grondwetswijziging. Maar nergens geeft de Minister aan dat hij Zuid-Afrika voorhoudt dat zowel de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens als het Afrikaans Handvest voor de Mensenrechten willekeurige ontneming van eigendom verbiedt. Heeft de Minister dit gedaan? Zo nee, is hij daartoe bereid?

9. Antwoord van het kabinet

Zuid-Afrika heeft sterke democratische instellingen en een robuust systeem van grondwettelijke «checks and balances». Hierin zijn ook eigendomsrechten verankerd.

Het kabinet constateert dat er een parlementair proces in gang is gezet, waarbij via openbare consultaties alle belanghebbenden de kans krijgen hun mening kenbaar te maken. Er is daarom geen reden om aan te nemen dat Zuid-Afrika in dit proces uit de pas loopt met de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, noch met het Afrikaans Handvest voor de Mensenrechten. Het kabinet ziet vooralsnog dan ook geen aanleiding dit specifiek onder de aandacht te brengen. Wel blijft het kabinet het proces van landhervorming en de eerbiediging van eigendomsrechten in Zuid-Afrika volgen.

De Minister wil geen enkele vorm van bezorgdheid uitspreken, geeft niet aan druk uit te oefenen op de Zuid-Afrikaanse regering en ziet geen aanleiding de voorgenomen grondwetswijziging in de Verenigde Naties te agenderen. Op dit moment is het nog niet duidelijk hoe deze eruit zou zien en hoe deze vervolgens wordt geïmplementeerd. De vraag is: wanneer dan wel? Is de Minister bereid de Kamer op de hoogte te houden van relevante ontwikkelingen, zoals de bevindingen van de Zuid-Afrikaanse onderzoekscommissie, die uiterlijk 30 augustus a.s. aan het Zuid-Afrikaanse parlement rapporteert?

10. Antwoord van het kabinet

Zodra de bevindingen van de parlementaire onderzoekscommissie voor constitutionele zaken bekend zijn gemaakt, zal ik uw Kamer daarover informeren.